

anbaji@bgu.ac.il

אחד העם, "לקראת", א.ד. גורדון – עיון פרו-משכילי בתיאוריה ביקורתית עברית

אמיר בנבגי
אוניברסיטת בן גוריון

בהרצאתי אני מעוניין לבחון ולנסח את קווי המתאר הפילוסופיים והאידיאולוגיים העולים מתוך הביקורת הספרותית התרבותית של ההוגים המצוינים בכותרת. אחד העם ניסח את תורת הביקורת שלו כאלטרנטיבה למחשבה המשכילית. בעוד שהמשכיל נדרש לנסח תפיסה אפולוגטית-אוניברסאלית של זהותו היהודית הרי שהכותב הלאומי – אותו אדם שזהותו הלאומית בטוחה בידיו (ממש כמו היותו "בן לאביו") – משוחרר להעלות בפני עמו ביקורת עצמית פוריה הרבה יותר, ביקורת שאינה צריכה לחשוש מפני חוות הדעת של החברה הכללית, שבה היהודי המשכיל רוצה להשתלב כשווה בין שווים. הביצור הלאומי של הפרטיקולאריות הלאומית משחרר, איפוא, את ספירת ההגות מן הכבלים שהגבילו אותה בתקופה הקדם לאומית. הגדרתי העצמית במונחים גנטיים-היסטוריים מאפשרת את שחרור המחשבה הביקורתית.

ואולם מתוך ההן הנלהב של אחד העם אנו צריכים לשמוע גם את הלוא המודחק. קבלת מודל ההזדהות הלאומי מחייבת את האינטלקטואל להסכים לויתורים לא-טריביאליים. המחשבה החופשית שאחד העם מנסח עבור האנטלקטואל הפוסט-משכילי החדש קונה את חירותה תמורת מכירה-בזול של עוצמת החדירה האונטולוגית והפוליטית של המחשבה ה"משוחררת". למסקנה זו אנו צריכים להגיע כאשר אנו "משתחררים" מן הכזב של הרטוריקה האמאנציפטורית של אחד העם. אחד העם טוען כי חופש המחשבה איננו מסוגל לסתור את "יהדותו" של הדובר, הנתונה אפריורי. ואולם היא הנותנת: "חוסר הסתירה" בין ספירת הרעיונות לבין ספירת ההשתייכות מעניק ליהדותו של החושב החופשי חיסיון מפני המתקפות המושגיות והביקורתיות מתוך ספירת הרעיונות והמחשבה. מאחר שהיהדות היא עובדה פשוטה (היות בן לאבי) הרי שהיא בלתי נגישה לביקורת פילוסופית. מתברר איפוא שהיהדות-המנוסחת-כלאום אינה אלא תנאי-מכונן של "חופש אינטלקטואלי" פורמאלי, ולעיתים אפילו כוזב.

הפואטיקה המוצהרת של בני חבורת "לקראת" תשמש בהרצאתי דוגמא נוספת של הבעייתיות העולה מתוך הניסוח הלאומי-הומאניסטי של "חירות המחשבה". הדגם האלטרנטיבי שאני אציג יהיה לקוח מהגותם הפילוסופית של א.ד. גורדון ותיאודור אדורנו.